

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie – Korespondencja króla Stanisława Augusta sygn. 2.

Biblioteka Narodowa w Warszawie – Sygn. II 7787 t. 1–2, 7790, 7791, 7793; t 1. 7795, 7796, 7800, 7802, 7803; t. 1–2. IV. 7785; t. 1–3, 7786, 7799.

Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego – Fond 2 KC: 1, 2, 3, 5, 7, 21, 22, 32, 33, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 50, 56, 233, 231, 253, 255, 256, 257, 259, 260, 303, 349, 409 523, 528, 531, 532, 533, 536, 541, 543, 545, , 543, 545, 548, 576, 581, 582, 582.

Biblioteka Fundacji Książąt Czartoryskich – Sygn. 3102, 3442, 3443, 3445, 3446, 3447, 3448, 3449, 6396.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie – Sygn. 2880, 3023, 3102, 3151, 4435 t.6, 4569, 5625, 5912.

Biblioteka Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Tarnopolu – Księga inwentarzów i rejestrów własności do Gimnazjum Wołyńskiego należących, sporządzona od komitetu wydziału drugiego, stosownie do pisma JW. Wizytatora Czackiego pod dniem 12 czerwca 1812 za nrem 427 wydanego – maszynopis.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy – Fond 707, op. 314 dz. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 18, 19, 21, 43,44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 251, 253, 257, 300, 306, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 341, 342, 343, 344, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 513, 514, 515, 516. Op. 315 dz. 22,25, 27, 31, 42, 43, 45, 46, 48. Fond 710, op. 1 dz. 88, 90, 107, 130, 131, 125, 127, 291, 397402, 403, 404, 405, 406, 408, 409, 410, 485, 487, 488, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 509, 529, 530, 531, 533, 534, 619, 620. Op. 2 dz. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 61, 64, 65, 66, 67. Op. 3 dz. 285, 312, 313, 314.

Narodowa Biblioteka Ukrainy w Kijowie – Fond I dz. 6337, 6418, 6418a, 6431, 6433, 6434, 6435, 6436.

Źródła drukowane

Andrzejowski A., Objazd w przedmiotach historii naturalnej. Rys botaniczny krain zwiedzanych w podróży pomiędzy Bohem i Dniestrem od Zbruczy aż do Morza Czarnego odbytych w latach 1814, 1816, 1818 i 1822, Wilno 1823.

Besser W., Przepisy do układania zielników, Wilno 1826.

Biblioteka Stanisława Augusta na Zamku warszawskim. Dokumenty, oprac. J. Rudnicka, Wrocław 1988.

Czacki T., Mowa jaśnie wielmożnego Tadeusza Czackiego tajnego konsyliarza... o pożytkach z wychowania publicznego przy kończeniu roku szkolnego w Gimnazjum Wołyńskim miana 1806 roku 20 lipca [Krzemieniec b.d.].

– Mowa jaśnie wielmożnego Tadeusza Czackiego... 1 octobra 1805 roku, przy otwarciu Gimnazjum Wołyńskiego w Krzemieńcu miana [Krzemieniec b.d.].

– Mowa j.w. Tadeusza Czackiego tajnego konsyliarza... dnia 30 stycznia 1812 roku w – Kijowie miana, „Biesiada Krzemieniecka”, Paryż 1861.

– Mowa przy rozpoczęciu popisów rocznych w Gimnazjum Wołyńskim przez Euzebiusza Słowackiego profesora wymowy 10 lipca 1808 roku miana [Krzemieniec b.d.].

– Odezwa do uczniów Wołyńskiego Gimnazjum i do zacnych ziomek, którzy dzieci swoje do tej szkoły oddają, 30 kwietnia 1812 rok [Krzemieniec b.d.].

- Odezwa do uczniów Wołyńskiego Gimnazjum 22 lutego 1808 roku [Krzemień b.d.].
  - Odezwa do uczniów Wołyńskiego Gimnazjum 2 grudnia 1810 roku [Krzemień b.d.].
  - O stanie jeneralnym oświecenia guberni wołyńskiej i o środkach urządzenia i upowszechnienia nauk uczynione doniesienie przez T. Czackiego, [w:] X. Hugona Kołłątaja listy w przedmiotach naukowych, oprac. F. Kojśiewicz, Kraków 1844, t. II.
  - Tłumaczenie się Tajnego konsyliarza... dla rozważania różnych przedmiotów o Wołyńskim Gimnazjum ustanowiona 18 grudnia 1810 roku w Żytomierzu [b.m. i d.].
  - Uwiadomienie o wolnym konwiktzie dla dzieci obywatelskich w Krzemieniu, Krzemień 1811.
  - Etat rocznego wydatku na gimnazjum w guberni wołyńskiej, [w:] Projekt urządzenia Gimnazjum Wołyńskiego w mieście Jego Imperatorskiej Mości Krzemieniu i wszystkich innych szkół w guberni wołyńskiej zaprowadzić się mających, podany do najwyższego potwierdzenia od wizytatora nadzwyczajnego szkół trzech guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej, [w:] X. Hugona Kołłątaja listy w przedmiotach naukowych, oprac. F. Kojśiewicz, Kraków 1844, t. 2.
- Feliński A., Do Tadeusza Czackiego, „Nowy Pamiętnik Warszawski” 1804, t. 14.
- Komisja Edukacji Narodowej. Pisma Komisji, oprac. S. Tync, Wrocław 1954.
- Kołłątaj H., Listy Anonima i Prawo polityczne narodu polskiego, Warszawa 1954, t. 1–2.
- Kołłątaj H., O wprowadzeniu dobrych nauk do Akademii Krakowskiej i o założeniu seminarium nauczycielów szkół wojewódzkich, [w:] Kurdybacha Ł., Kuria rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1783, Kraków 1949.
- Kołłątaj H., Pro memoria. Ważniejsze interesa gimnazjum, [w:] X. Hugona Kołłątaja listy w przedmiotach naukowych, oprac. F. Kojśiewicz, Kraków 1844, t. 3.
- X. Hugona Kołłątaja listy w przedmiotach naukowych, oprac. F. Kojśiewicz, Kraków 1844, t. 1–4.
- Lewicki A., Od Liceum Wołyńskiego uwiadomienie, Krzemień 1823.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1808.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1809.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1810.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1811.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1812.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemień 1813.
- Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego wyłożonych, Krzemień 1814.

Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemieniec 1816.

Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemieniec 1817.

Materie z nauk w Gimnazjum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego na popisy publiczne tegoż gimnazjum, Krzemieniec 1818.

Materie z nauk w Liceum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego wyłożonych, Krzemieniec 1819.

Materie z nauk w Liceum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego wyłożonych, Krzemieniec 1820.

Materie z nauk w Liceum Wołyńskim w przeciągu roku szkolnego wyłożonych, Krzemieniec 1821.

238 Katarzyna Buczek

Mniszech M.J., Myśli względem ułożenia Musaeum Polonicum, [w:] „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770–1777), Wrocław 2004, t. 1.

O gimnazjum w wołyńskiej guberni i innych dla obojej płci ustanowieniach uczynione przedstawienie przez Tadeusza Czackiego tej i innych guberni wizytatora roku 1803 w grudniu. Druk ulotny b.s.

Moszyński F.A., Rozprawa o ogrodnictwie angielskim, [w:] Morawińska A., Augusta Fryderyka Moszyńskiego rozprawa o ogrodnictwie angielskim, Wrocław 1977.

Mowa jaśnie wielmożnego Aleksandra hrabi Chodkiewicza ...dnia 1 października 1805 roku w Krzemieńcu miana. [Krzemieniec b.d.].

Mowa JMC Pana Antoniego Jarkowskiego prefekta ...dnia 1 października 1805 roku miana [Krzemieniec b.d.].

Mowa j.p. Antoniego Malawskiego przy zaczęciu pierwszej lekcji 2go października 1805 roku [Krzemieniec b.d.].

Mowa JMC Pana Antoniego Strzeleckiego nauczyciela języka rosyjskiego ...przy zaczęciu nauk 2 października 1805 roku do uczniów miana [Krzemieniec b.d.].

Mowa Jana Nepomucena Wyleżyńskiego ...przy otwarciu Gimnazjum Krzemienieckiego imieniem obywatelów miana 1 października 1805 roku [Krzemieniec b.d.].

Mowa Xięcia Adama Czartoryskiego kuratora ...przy rozdaniu medalów uczniom celującym miana [Krzemieniec b.d.].

Okraszewski S., Zbiór Jego Królewskiej Mości. Inwentarz płodów przyrodzenia mineralnych, roślinnych i zwierzęcych pisany R.P. 1793 przez dozorcę tegoż zbioru S. Okraszewskiego, [w:] Zawartko-Laskowska M., Mecenat naukowy Stanisława Augusta i jego przyrodnicze pasje, „Kronika Zamkowa” 2008, nr 1–2, s. 102–104.

Osiński A., O życiu i pismach Tadeusza Czackiego, Krzemieniec 1816.

Piramowicz G., Uwagi o nowym instrukcji publicznej układzie przez Komisję Edukacji Narodowej uczynionym ku objaśnieniu chcących o nim wiedzieć i sądzić, [w:] Komisja Edukacji Narodowej. Pisma Komisji, oprac. S. Tync, Wrocław 1954.

Poczet z nauk w Liceum Wołyńskim r-u szkolnym dawanych 1823/24 [Krzemieniec].

Poczet z nauk w Liceum Wołyńskim r-u szkolnym dawanych 1827/28 [Krzemieniec] 1828.

Potocki J., *Histoire ancienne du gouvernement de Cherson*, Petersburg 1804.

Praelectiones in Lycaeo Volhyniensi [...] a kalendis septembribus anni MDCCCXXI ad Kalendas quintiles anni MDCCCXXII habendae, Cremenei.

Praelectiones in Lycaeo Volhyniensi [...] a kalendis septembribus anni MDCCCXXIII ad Kalendas quintiles anni MDCCCXXIV habendae, Cremenei.

Projekt urządzenia Gimnazjum Wołyńskiego, [w:] X. Hugona Kołłątaja listy w przedmiotach naukowych, oprac. F. Kojasiewicz, Kraków 1844, t. I.

Przeździecki A., *Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów*, Wilno 1841, t. 2.

Raporty szkoły podwydziałowej Płockiej, oprac. T. Wierzbowski, Warszawa 1903.

Raporty szkoły podwydziałowej Poznańskiej, oprac. T. Wierzbowski, Warszawa 1905.

Raporty wizytatorów generalnych z lat 1774–1782, oprac. T. Wierzbowski, Warszawa 1907.

Raporty wizytatorów generalnych z r. 1785, oprac. T. Wierzbowski, Warszawa 1914.

Raporty wizytatorów generalnych z r. 1786, oprac. T. Wierzbowski, Warszawa 1914.

Rudzki F., *O potrzebie zbierania materiałów do historii naszych czasów*, „Ćwiczenia Naukowe. Oddział Literacki”, Warszawa 1818, t. 2.

Rzecz czytana o Franciszku Scheidt, przez Michała Bergonzoniego ...dnia 30 kwietnia r. 1812 na publicznym posiedzeniu tegoż Towarzystwa, „Rocznik Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, Warszawa 1816, t. 9.

Tymczasowe przepisy oświecenia publicznego z 24 stycznia 1803 r., [w:] Szymt A., *Gimnazjum i Liceum Wołyńskie w Krzemieńcu w systemie oświaty Wileńskiego Okręgu Naukowego w latach 1805–1833*, Olsztyn 2009.

Uldyński J., *Geografia starożytna stosowana do dzisiejszej z krótką wiadomością o chronologii podług przedniejszych w tym względzie wzorów dla pożytku uczącej się młodzieży językiem polskim ogłoszona przez...*, Poczajów–Krzemieniec 1819.

Urządzenie królewskiego Liceum Warszawskiego, Warszawa 1804.

Ustawa czyli ogólne postanowienie Uniwersytetu Wileńskiego i szkół jego wydziału z 18 maja 1803 r., [w:] Kamińska J., *Universitas Vilnensis 1793–1803*, Warszawa 2012.

Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793), oprac. J. Lewicki, Kraków 1925.

Ustawy Komisji Edukacji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783, oprac. W. Kucharski, Lwów 1873.

Ustawy Kommissyi Edukacyi Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane, red. K. Bartnicka, Warszawa 2015.

Wzór i porządek nauk, które na lekcjach publicznych w Gimnazjum Wołyńskim od 1 października 1805 do ostatnich dni lipca 1806 dawane będą [Krzemieniec b.d.].

Wzór i porządek nauk, które na lekcjach publicznych w Gimnazjum Wołyńskim od 15 września 1810 do 20 lipca 1811 dawane będą [Krzemieniec b.d.].

Pamiętniki, wspomnienia, listy i inne

Andrzejowski A., Ramoty starego Detiuka o Wołyniu, Wilno 1861, t. 1–4.

Andrzejowski A., Ramoty starego Detiuka o Wołyniu, Warszawa 1921, t. 1–3.

Biesiada Krzemieniecka w Paryżu 1 października 1852, Paryż 1852.

Biesiada Krzemieniecka w Paryżu 5 października 1857, Paryż 1858.

Biesiada Krzemieniecka w Paryżu dnia 5 października 1858, Paryż 1859.

Biesiada Krzemieniecka w Paryżu 1 października 1859, Paryż 1861.

Błądowska z Działyńskich H., Pamiętka przeszłości. Wspomnienia z lat 1794–1832, Warszawa 1960.

Budzyński M., Wspomnienia z mojego życia, Poznań 1880.

Cieszkowski H., Notatki z mojego życia, Poznań 1873.

Czartoryski A.J., Pamiętniki i memoriały polityczne 1776–1809, Warszawa 1986.

Dziennik ks. Adama Jerzego Czartoryskiego 1813–1817, Warszawa 2016.

Dziennik podróży do Francji i Włoch Augusta Moszyńskiego architekta JKM Stanisława Augusta Poniatowskiego 1782–1786, oprac. B. Zboińska-Daszyńska, Kraków 1970.

„Gazeta Wolna Warszawska” 1794, nr 24.

Heleniusz Eu. [E. Iwanowski], Rozmowy o Polskiej Koronie, Kraków 1873.

Heleniusz Eu. [E. Iwanowski], Wspomnienia lat minionych, Kraków 1876, t. 1–2.

Jełowicki A., Moje wspomnienia, Poznań 1877.

Kaczkowski K., Wspomnienia o szkole krzemienieckiej i jej fundatorze Tadeuszu Czackim, „Gwiazda”, Kijów 1847, nr 2.

Korespondencja Jana Śniadeckiego listy z Krakowa, oprac. L. Kamykowski, Kraków 1932.

Korzeniowski J., Tadeusz Bezimienny, Petersburg 1852.

Kowalski F., Wspomnienia i pamiętniki Franciszka Kowalskiego, Kijów 1859.

Kozieradzki A., Wspomnienie z lat szkolnych 1820–1831, Wrocław 1962.

Krzemieniec. Przygody i wspomnienia studenta pierwszej klasy przez Walentego Spektatora, [K. Witte], Kraków 1873.

Lelewel J., W poszukiwaniach i badaniach rzeczy narodowych polskich, Poznań 1858.

Listy Joachima Lelewela. Oddział pierwszy. Listy do rodzeństwa pisane, Poznań 1878, t. 1.

Listy Hugona Kołłątaja pisane z emigracji w r. 1792, 1793 i 1794, oprac. L. Siemieński, Poznań 1872, t. 1–2.

Morawski S., Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825), Warszawa 1924.

Olizar G., Pamiętnik 1798–1865, Lwów 1892.

Pamiętniki Józefa Drzewieckiego (1772–1852), Kraków 1891.

Pamiętnik Napoleona Sierawskiego oficera pułku gwardyi, Lwów 1907.

Pamiętnik życia jednego ze znakomitych krzemieńczanów Narcyza P[itschmanna] z dopełnieniem przez brata jego Aleksandra, Tarnopol 1880.

Rzewuski H., Mieszaniny obyczajowe przez Jarosza Bejłę, Wilno 1841.

Słowikowski A., Wspomnienia szkoły krzemienieckiej, [w:] „Biblioteka Warszawska” 1863.

Spendowski F., Podróżny w Poczajowie powieść napisana roku 1820, Warszawa 1923.

Wspomnienia krzemienieckie Domicjana Miecznikowskiego, [w:] „Rocznik Wołyński”, 1939, t. VIII

Wspomnienia z papierów pozostałych po ś.p. Karolu Kaczkowskim, ułożył T. Oksza Orzechowski, Lwów 1876, t. 1–2.

Z filareckiego świata wspomnień, wyd. H. Mościcki, Warszawa 1924.

Opracowania i monografie

Academia militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, red. A. Redzik, Kraków 2015.

Aftanazy R., Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, Wrocław 1994, t. 5.

Aleksandrowicz A., Izabela Czartoryska. Polskość i europejskość, Lublin 1998.

Aleksandrowska E., Rudzki (Rucki) Franciszek Ksawery Skarbek, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1986, t. 33.

Aleszynczew I., Istorija gimnaziczeskogo obrazowanija w Rossii, Petersburg 1912.

Arabas I., Losy kolekcji księżnej Anny Jabłonowskiej na podstawie dokumentów z Archiwum Rosyjskiej

Akademii Nauk w St. Petersburgu, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2009 nr 2.

Arabas I., Ocalałe z Moskiewskiej pożogi. Materialne ślady kolekcji przyrodniczej księżnej Anny Jabłonowskiej, nimos.pl/upload/wydawnictwa/cenne_bezcenne_utracone/2013/012cenne2013_arabas.pdf, (dostęp 22.10.2016).

Arabas I., Przyrodnicy kolekcjonerzy i teoretycy muzealnictwa, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2009, nr 1.

„Ateny Wołyńskie” – między historią a współczesnością. „Wołyńskie Afiny” – miz istorijeju i suczasnistju, red. A. Szmyt, H. Stroński, Olsztyn–Krzemieniec 2015.

Barbier M., Surprises en coffret [w:] La licorne et la bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités, Montreal 2013.

Bartnicka K., „Genius Loci” – Krzemieniec jako ośrodek szkolny i edukacyjny przez wieki. „Artes Liberales”, R. 4 (2009).

Bartnicka K., Działalność edukacyjna Jana Śniadeckiego, Wrocław 1980.

Bartnicka K., Polskie szkolnictwo artystyczne na przełomie XVIII i XIX w. (1764–1831), Wrocław 1971.

Bartnicka K., Programy nauczania w Wileńskim Okręgu Naukowym a szkoła krzemieniecka, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1988, nr 3.

Bartnicka K., Upadek uniwersytetów we Francji XVIII w., [w:] Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa podarowana profesorowi Józefowi Miąso, Pułtusk–Warszawa 2004.

Bazyłow L., Dzieje Rosji 1801–1917, Warszawa 1977.

Beauvois D., Gimnazjum Wołyńskie–Liceum Krzemienieckie niezrealizowany projekt prywatnego uniwersytetu polskiego na Ukrainie, „Artes Liberales” 2007.

Beauvois D., Inteligencja polska na zachodnich kresach cesarstwa rosyjskiego w XIX wieku, „Echa Przeszłości” 2008, t. 9.

Beauvois D., Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803–1832, Lublin 1991, t. 1–2.

Beauvois D., Trójkąt ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793–1914, Lublin 2005.

Bergakademische Schätze. Die Sammlungen der Technischen Universität Bergakademie Freiberg, oprac. J. Zaun, Freiberg 2015.

Bieńkowski T., Polscy przedstawiciele „scientia curiosa”, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1987, t. 30.

Bieńkowski T., Dobrzycki J., Staropolski świat nauki. Uczni i szkoły wobec osiągnięć nowożytnych nauk przyrodniczych, Warszawa 1998.

Bilek M., Chyba nie ma drugiego zawodu, który by tak popierał swój świat nauki, „Aptekarz Polski” 2014, nr 4, aptekarzpolski.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=569&Itemid=109, (dostęp 17.02.2016).

Bilek M., Dobrze i znane z ofiarności serca..., „Aptekarz Polski” 2010 nr 12, aptekarzpolski.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=569&Itemid=109, (dostęp 17.02.2016).

Brock W.H., Historia chemii, Warszawa 1999.

Brzezińska-Marjanowska W., Klasycystyczne założenia pałacowo-ogrodowe na Wołyniu 1780–1831, Warszawa–Toruń 2014.

Buczek K., Hugo Kołłątaj i edukacja, Warszawa 2007. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323526704>

Buczek K., Miejsce zbiorów szkolnych w koncepcji i działaniach Hugona Kołłątaja oraz jego wkład w tworzenie kolekcji Gimnazjum Wołyńskiego, [w:] „Ateny Wołyńskie” – między historią a współczesnością. „Wołyns’ki Afiny” – miż istorijeju i suczasnistju, red. A. Szmyt i H. Stroński, Olsztyn–Krzemieniec 2015.

Buczek K., Z prac Hugona Kołłątaja nad organizacją Gimnazjum Wołyńskiego w latach 1803–1806 w świetle korespondencji z Tadeuszem Czackim, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 2000, t. 39.

Chamcówna M., Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w latach 1786–1795, Wrocław 1959.

Chamcówna M., Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kołłątaja 1777–1786, Wrocław 1957.

Chmielowskiego P., Tadeusz Czacki, jego życie i działalność wychowawcza, Petersburg 1898.

Chodyński A.R., Kolekcjonerzy i kolekcje w Gdańsku XVI–XIX (do 1872 roku). *Inventarium et taxam dzieł sztuki*, „Rocznik Historii Sztuki” 2002.

Compère M.M., *Od kolegium do liceum (1500–1850)*. Antologia francuskiego szkolnictwa średniego, przeł. H. Lampasiak, 1985.

Czaplińska M., Mniszech Michał Jerzy Wandalin, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1976, t. 21.

Czarnowski A., *Od starożytników do kolekcjonerów – krajoznawców*, „Ziemia” 2003.

„Czaszka Jana Kochanowskiego” Instytut Ekspertyz Sądowych ies.krakow.pl/blog/nowosci/czaszka-jana-kochanowskiego/, (dostęp 16.02.2016).

Czeppe M., Wereszycka H., Franciszek Scheidt, „Polski Słownik Biograficzny”, Warszawa–Kraków 1994, t. 35.

Czerzeniewska J., Zbiactwo jako krytyka kultury. Przypadek Rousseau, „Przegląd Filozoficzny”, 2012, nr 4.

Czujko S., Huho Kołontaj – ideał ta zasownyk „pol’s’koho Oksforda” w Kremenci, „Naukowi zapysky Ternopil’s’koho Uniwersytetu”, Serija: Pedahohika 2008.

Dajuk Ż., Kadrowe zabezpechnja Kremenec’koho liceju (XIX-pocz. XX st.) ta joho wpływ na kul’turno-proswitnyč’ku dijal’nist’ u rehioni ta w Ukraini, *Kul’tura Ukrainy, Zbirnyk naukowych prac’*, Charków 2013.

Danilewiczowa M., Andrzejowski Antoni, „Polski Słownik Biograficzny”, Kraków 1935, t. 1.

Danilewiczowa M., *Fado o moim życiu*, Toruń 2000.

Danilewiczowa M., *Próby przywołań*, Warszawa 1992.

Danilewiczowa M., *Towarzystwo uczniów Liceum Wołyńskiego ćwiczących się w porządnym mówieniu i pisaniu (Krzemień 1818–1823)*, [w:] „Rocznik Wołyński” 1934, t. 3.

Danilewiczowa M., *Życie literackie Krzemieńca w latach 1813–1816. Przyczynek do dziejów Gimnazjum w Krzemieńcu*, Równe 1931.

Danilewiczowa M., *Życie naukowe dawnego Liceum Krzemienieckiego*, „Nauka Polska” 1937, t. 22.

Danyljak P., Tadeusz Czacki ta joho rol’ u rozwytku oswity na prawobereżnij Ukraini, „Ukrajins’kyj historycznyj żurnal” 2009.

Danowska E., „Biesiada Krzemieniecka” (1852–1861) jako wyraz emigracyjnej tęsknoty, „Rocznik Historyczny Prasy Polskiej” 2006, z. 2.

Danowska E., *Po upadku Liceum Krzemienieckiego (1805–1832). Polemiki i wspomnienia*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis”, *Studia Historica*, 2008, t. 7.

Danowska E., *Tadeusz Czacki 1765–1813 na pograniczu epok i ziem*, Kraków 2006.

Dianni J., Jentz Karol, „Polski Słownik Biograficzny”, Kraków 1964, t. 11.

Dobrzański J., *Z dziejów ofiarności na cele oświaty na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w latach 1795–1832*, „Nauka Polska” 1931, t. 14.

Dutkiewicz W., *Słowo o Tadeuszu Czackim*, Warszawa 1861.

- Dutkova R., Maciejowski Michał Jan, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1974, t. 19.
- Dybiec J., Działalność dydaktyczna i naukowa Józefa Uldyńskiego w Krzemieńcu, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1968, nr 3.
- Dybowski B., O Syberii i Kamczatce, „Tydzień, Dodatek literacki Kuriera Lwowskiego”, 18 czerwca 1899.
- Dzik J., Narodowe muzeum przyrodnicze; historia i marzenia, paleo.pan.pl/pl/wydawnictwa/NMP_Ewolucja_2.pdf, (dostęp 15.02.2016).
- Gabryl F., Polska filozofia religijna, ultramontes.pl/ks_stanislaw_choloniewski.htm, (dostęp 14.04.2016).
- Garbowska J., Nauki geologiczne w uczelniach Wilna i Krzemieńca w latach 1781–1840, „Prace Muzeum Ziemi” 1993, z. 42.
- Garbowska J., Stefan Zienowicz – krzemieniecki teoretyk nauki, [w:] Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego, red. S. Makowski, Warszawa 2004.
- Głuchowska W., O szkole krzemienieckiej, Warszawa 1916.
- Grębecka W., Antoni Andrzejowski (1785–1868), [w:] Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego, red. S. Makowski, Warszawa 2004.
- Grębecka W., Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840), [w:] Wkład Wileńskiego Ośrodka Naukowego w przyrodnicze poznanie kraju 1781–1842, red. J. Babicz, W. Grębecka, Wrocław 1988.
- Grębecka W., Historia naturalna w Liceum Krzemienieckim (1805–1832), „Analecta” 1992, 1/1.
- Grębecka W., Willibald Besser (1784–1842), [w:] Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego, red. S. Makowski, Warszawa 2004.
- Grębecka W., Wilno – Krzemieniec. Botaniczna szkoła naukowa (1781–1841), Warszawa 1998.
- Grzonkowska J., Ogrody botaniczne jako naukowo opracowane kolekcje muzealne, „Muzeum”, R. 55 (2014). <https://doi.org/10.5604/04641086.1124738>
- Hausner E., Das Naturhistorische Museum in Wien, Wiedeń 2012.
- Hebrowski K., Do prześwietnego Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, Warszawa 1801.
- Heleniusz Eu. [E. Iwanowski] Gabinet numizmatyczny Wołyńskiego Liceum, [w:], Rozmowy o Polskiej Koronie, Kraków 1873, t. 2.
- Heller M., Historia Imperium Rosyjskiego, Warszawa 2000.
- Herbert Z., Martwa natura z wędzidłem, Wrocław 1998.
- Instrukcje dla wizytatorów generalnych szkół Komisji Edukacji Narodowej 1774–1794, red. K. Bartnicka, I. Szybiak, Wrocław 1976.
- Istorija Kyjiws'koho Uniwersytetu, Kijów 1959.
- Istoriczesko-statisticzeskije zapiski ob uczenych i uczebnospomagatielnych uczeźdzenijach Impieratorskogo uniwersitieta sw. Władimira (1834–1884), Kijów 1884.
- Janowski L., W promieniach Wilna i Krzemieńca, Wilno 1913.

- Jaworski R., Polskie tropy jednorożca, portalwiedzy.onet.pl/4869,1581,1345893,1,czasopisma.html, (dostęp 16.02.2016).
- Kamińska J., Kierunki rozwoju uniwersytetów europejskich w XVIII wieku, [w:] Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa podarowana profesorowi Józefowi Miąso, Pułtusk–Warszawa 2004.
- Kamińska J., Roman Symonowicz – wychowanek Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego, [w:] Z badań nad tradycją polskiej pedagogiki. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Danucie Koźmian, red. E. Magiera, J. Król, Szczecin 2016.
- Kamińska J., Symonowicz Roman, „Polski Słownik Biograficzny”, Warszawa–Kraków 2009, t. 46.
- Kieniewicz S., Joachim Lelewel, Warszawa 1990.
- Kieniewicz S., Lelewel Joachim, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1972, t. 17.
- Klimka L., Kivilšienė R., Gabinet fizyczny pod rządami profesora Józefa Mickiewicza (materiały do historii nauczania fizyki w Uniwersytecie Wileńskim), „Analecta” 2003, z. 1–2.
- Knickmann B., Kiehn M., Der Botanische Garten, Wiedeń 2015.
- Kolendo J., Nieznana inskrypcja z kolekcji krzemienieckiej i problem fortyfikacji nad dolnym Dunajem za tetrarchii, „Przegląd Historyczny” 1966, z. 4.
- Kolendo J., Studia z dziejów numizmatyki. Zbiory w Krzemieńcu, „Archeologia” 1969, t. 20.
- Koljadenko S., Kremenc’kyj licej u systemi oswity Wołyni (XIX-30-ti rr. XX st.), Żytomierz 2003.
- Koljadenko S., Los kolekcji i zbiorów Liceum Krzemienieckiego, „Fraza. Poezja, proza, esej”, 1997, nr 3.
- Kołodziejczyk J., Besser Willibald, „Polski Słownik Biograficzny”, Kraków 1935, t. 1.
- Kołodziejczyk J., Nauki przyrodnicze w działalności Komisji Edukacji Narodowej, Warszawa 1936.
- Komorowski J., Narodowy czy niemoralny? Gimnazjum i Liceum Wołyńskie wobec teatru, [w:] „Ateny Wołyńskie” – między historią a współczesnością. „Wołyński Afiny” – miż istorijeju i suczasnistju, red. A. Szymt i H. Stroński, Olsztyn–Krzemieniec 2015.
- Kosmowska I.W., Tadeusz Czacki jako jeden z twórców szkolnictwa polskiego: 1765–1813, Warszawa 1918.
- Kowalczyk J., Starożytnicy warszawscy połowy XIX w. i ich rola w popularyzacji zabytków ojczystych, [w:] Edukacja historyczna społeczeństwa polskiego w XIX w., red. J. Maternicki, Warszawa 1981.
- Krassowski J., Obserwacje zaćmienia wykonane w Warszawie w końcu XVIII w. w królewskim ob246 Katarzyna Buczek serwatorium w zamku. Odbitka ze „Sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, Warszawa 1916.
- Krawczyk J., Krzemieniecka szkoła geometrów, 1807–1831, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1987, t. 30.
- Kremenc’kyj licej u konteksti rozwytku oswity, nauky ta kul’tury na Wołyni w pierszij tretyni XX st., Tarnopol 2009.
- Krowicki S.L., Akademia Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville (1737–1766), „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2010, nr 3–4.
- Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego, red. S. Makowski, Warszawa 2004.

- Kukulski Z., *Działalność pedagogiczna Tadeusza Czackiego w setną rocznicę zgonu*, Warszawa 1914.
- Langier C., *Tadeusz Czacki Pisarz – Patriotą – Działacz oświatowy*, Częstochowa 2007.
- Laroche G., *Cabinets en marqueterie [w:] La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Łaskarzewska H., *Dzieje wędrowek biblioteki ostatniego polskiego króla*, Warszawa – Krzemieniec – Kijów, „Rocznik Warszawski” 1996, t. 26.
- Łaskarzewska H., *Krajobraz po bitwie. Skala zniszczeń i rozprożeń polskich księgozbiorów historycznych w wyniku II wojny światowej*, [w:] *Księgozbiory rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej*, red. A. Siuciak, Malbork 2015.
- Łewkiw’s’kyj M., Pawłenko W., *Dijał’nist’ inozemnych wykładacziw humanitarnych dyscyplin u Kremenc’komu liceji*, Zbirnyk naukowych prac’ Wijs’kowoho Instytutu Kyjiw’s’koho Nacional’noho Uniwersytetu imeni Tarasa Szewczenka, Kijów 2010.
- Łoza S., *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1931.
- Łukasiewicz D., *Szkolnictwo w Prusach Południowo Wschodnich (1793–1806) w okresie reform oświeceniowych*, Poznań–Warszawa 2004.
- Machłajewska I., Krzeszowska E., *Ekspozyty geologiczne w osiemnastowiecznym Naturalienkabinet księża Leopolda Jana Szersznika z Cieszyna*, „Przegląd Geologiczny” 2013, nr 1.
- Majchrowicz F., *Tadeusz Czacki jego poglądy na sprawy wychowania publicznego*, Lwów 1894.
- Majewska-Maszkowska B., *Mecenat artystyczny Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej (1736–1816)*, Wrocław 1976.
- Makowska U., *Malarze i rysownicy w Krzemieńcu w pierwszej połowie XIX wieku*, [w:] *Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego*, red. S. Makowski, Warszawa 2004.
- Maroszek J., *Goście siemiatyckiego gabinetu historii naturalnej Anny księżnej Jabłonowskiej w latach 1782–92*, [w:] *Księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska (1728–1800) w 200. rocznicę urodzin*, Siemiatycze 2001.
- Marrache-Gouraud M., *Aldrovandi. Cospì et Bologne: de la chambre aux palais publics*, [w:] *La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Marrache-Gouraud M., *Manfredo Settala le collectionneur aux mains d’or*, [w:] *La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Marrache-Gouraud M., *Ole Worm ou la science offerte à tous*, [w:] *La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Maślankiewicz K., *Abłamowicz Ignacy*, „Polski Słownik Biograficzny”, Kraków 1935, t. 1.
- Meisterwerke der Weltlichen Schatzkammer*, oprac. S. Haag, Wiedeń 2014.
- Mel’nyk W., *Botaniczna nauka ta oświta u Wołyńs’kij himnaziji – Kremenc’komy liceji (1805–1833)*, „Naukowi zapysky Ternopil’s’koho Uniwersytetu”, Serija: Pedagogika 2008
- Mel’nyk W., *Sad Wołyńs’kych Afin*, Krzemieniec 2008.

- Mencfel M., Skarbce natury i sztuki. Prywatne gabinety osobliwości, kolekcje sztuki i naturalistów na Śląsku w wiekach XVII i XVIII, Warszawa 2010.
- Merczyng H., Kołłątaja i Czackiego „Projekt urządzenia Gimnazjum Wołyńskiego i wszystkich innych szkół w gubernii”, „Rocznik zbiorowy Prac Naukowych na Rok 1880”, Warszawa 1881.
- Mikulski A.J., Działalność oświatowa Tadeusza Czackiego, Poznań 1913.
- Moncond’huy D., Cabinet et meuble de cabinet; [w:] La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités, Montreal 2013.
- Morawińska A., Augusta Fryderyka Moszyńskiego rozprawa o ogrodnictwie angielskim, Wrocław 1977.
- Mrozowska K., Krusiński Jacek, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1970, t. 15.
- Mrozowska K., Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794), Wrocław 1961.
- Muszyńska-Krasnowolska M., Kolegium jezuickie w Krzemieńcu, „Rocznik Wołyński” 1939, t. 8.
- Nowicki M., Akademia Lubrańskiego. Organizacja szkoły i działalność wychowawcza, Warszawa 2015.
- Olszewicz W., Biblioteka króla Stanisława Augusta, „Przegląd Biblioteczny” 1931 z. 1.
- Ostrowski J., Rocher, teatr automatów Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville, „Pamiętnik Teatralny” 1972, z. 2.
- Pawłowa S., Jeszcze odno licejskoje imia, „Nasze Nasledije” 2008, nr 85, nasledie-rus.ru/podshivka/8510.php, (dostęp 9.06.2016).
- Pawłowski J., Szkic rozwoju zoologii na ziemiach polskich, „Kosmos” 2006, t. 55.
- Piłatowicz J., Zanim powstały politechniki. Nauczanie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych w dobie reform Komisji Edukacji Narodowej, „Historia i Świat” 2013, nr 2.
- Piwkowski W., Arkadia Heleny Radziwiłłowej. Studium historyczne, Warszawa 1998.
- Piwkowski W., Arkadia. Ogród romantyczny Heleny Radziwiłłowej, Warszawa 1995.
- Piwkowski W., Nieborów. Mazowiecka rezydencja Radziwiłłów, Warszawa 2005.
- Piotrowski W., Życie umysłowe Krzemieńca w latach 1805–1832, Piotrków Trybunalski 2005.
- Podgórski W., Stefan Witwicki. Zarys monograficzny, Warszawa 1988.
- Pohoska H., „Rewolucja szkolna” we Francji 1762–1772, Warszawa 1933.
- Pomian K., Kolekcjonerstwo i filozofia (Narodziny nowożytnego muzeum), „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1975, t. 21.
- Pomian K., Zbieracze i osobliwości, Paryż –Wenecja XVI–XVIII wiek, Lublin 2001.
- Porter R., The scientific revolution and universities, [w:] A History of the university in Europe, t. 2, red. W. Rüegg, Cambridge 1997.
- Prokopowicz B., Wołyns’kyj licej jak osередok naukowoho ta kul’turnoho žyttja Kremeneczczyny, „Naukowi zapysky Tarnopil’s’koho Uniwersitetu”, Serija: Pedagogika, R. 2005, nr 3.
- Przybylski R., Krzemieniec, opowieść o rozsądku zwyciężonych, Warszawa 2003.

- Puchowski K., *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Gdańsk 2007.
- Rauch M., *Les Kunstkammer des Habsbourg*, [w:] *La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Rewski Z., *Zagadnienie sztuki w działalności Hugona Kołłątaja*, Wrocław 1953.
- Rolle J., *Oświata na dawnych Kresach (1795–1832)*, „Przewodnik Naukowo-Literacki” 1876.
- Rolle M., *Ateny Wołyńskie, Szkic z dziejów oświaty w Polsce*, Kijów 2007.
- Rolle M., *Tadeusz Czacki i Krzemieniec*, Lwów 1913.
- Rottermund A., *Zamek Warszawski w epoce oświecenia. Rezydencja monarsza funkcje i treści*, Warszawa 1989.
- Roźdiestwienski S., *Istoriczeskij obzor diejatielnosti Ministerstwa Narodnogo Proswieszczenija 1802–1902*, Petersburg 1902.
- Rusinowa I., *Joachim Lelewel w Krzemieńcu*, [w:] *Krzemieniec: Ateny Juliusza Słowackiego*, red. S. Makowski, Warszawa 2004.
- Ryszkiewicz A., *Kolekcjonerzy i miłośnicy*, Warszawa 1981.
- Ryszkiewicz A., *Pitschmann (Pitschman) Józef Franciszek Jan*, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1981, t. 36.
- Samborska-Kukuć D., *Kartka z dziejów Krzemieńca. Sprawa Tadeusza Szostakowskiego*, „Prace Polonistyczne”, seria 62, 2007.
- Samborska-Kukuć D., *Szostakowski Tadeusz*, „Polski Słownik Biograficzny”, Warszawa 2013, t. 48.
- Samek A., *Historia naturalna obejmująca zwierząt opisanie*, Kraków 1992.
- Samsonowicz J., *Historia geologii w Polsce*, Kraków 1948.
- Sarmatia artistica. Księga pamiątkowa ku czci profesora Władysława Tomkiewicza*, Warszawa 1968.
- Sbornik raspriażenij po Ministierstwu Narodnogo Proswieszczenija 1802–1834*, Petersburg 1866, t. 1.
- Science and spectacle in the European Enlightenment*, red. B. Bensaude-Vincent, Ch. Blondel, Hampshire 2008.
- Seba A., *Cabinet of natural curiosities*, Kolonia 2015.
- Sęczyś E., *Zamek w latach okupacji pruskiej i Księstwa Warszawskiego*, Warszawa 1987.
- Simoni F., *Le „Théâtre de la nature” d’Ulisse Aldrovandi*, [w:] *La licorne et le bézoard. Une histoire des cabinets de curiosités*, Montreal 2013.
- Sinko T., *Grodek (Groddek) Gotfryd Ernest*, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1959, t. 8.
- Skarby Rzeczypospolitej. Z dziejów kolekcjonerstwa sztuki w Polsce od XIII do końca XVIII wieku*, red. D. Folga-Januszewska, A. Rottermund, Olszanica 2003.
- Skłodowski J., *Dom Willibalda Bessera w Krzemieńcu*, „Dialog Dwoch Kultur” 2012, z. 1, s. 237–242.
- Skup W., *Warszawskie Liceum Królewskie (1804–1806)*, „Biblioteka Warszawska” 1911, t. 3, z. 1.

- Słownik krzemieńczan 1805–1832, oprac. W. Piotrowski, Piotrków Trybunalski 2005.
- Smoleński W., Pisma historyczne, Kraków 1901, t. 1–2.
- Smoleński W., Zbiory artystyczne Kołłątaja w r. 1795, [w:] tenże, Studia historyczne, Warszawa 1925.
- Spyra J., Leopold Jan Szersznik (1747–1814) prekursor muzealnictwa na Śląsku i jego działania premuzealne od 1790 r. „Cieszyńskie Studia Muzealne” 2003, nr 1.
- Stefanowski W., Sielienije Liadawa Mogilewskiego ujezda i oswiaszczenie Liadawskoj pieszczernoj cerkwi, Kamieniec Podolski 1895.
- Stemler J., Liceum Krzemienieckie. Przeszłość–Teraźniejszość–Przyszłość, Warszawa 1927.
- Strielcow A.A., Rosijskije licei w XIX wieku. „Obrazowanije i obszczestwo”, 2008, education.ru/2_2008/100.html, (dostęp 9.06.2016).
- Strzyżewska Z., Konfiskata warszawskich zbiorów publicznych po powstaniu listopadowym, Warszawa 2000.
- Syndram D., Prunkstücke des Grünen Gewölbes zu Dresden, Lipsk 2013.
- Szafrańska M., Ogród jako kolekcja, XVI-wieczna geneza idei, „Kronika Zamkowa” 2009, z. 1–2.
- Szkołnictwo wojskowe I Rzeczypospolitej. 250. rocznica powołania Szkoły Rycerskiej, red. W. Włodarkiewicz, Warszawa 2015.
- Szkoła krzemieniecka. Obrazki i wspomnienia, Warszawa 1906.
- Szmid W.K., Istorija sriednich uczebnych zawiedienij w Rossii, Petersburg 1878.
- Szmyt A., Gimnazjum i Liceum Wołyńskie w Krzemieńcu w systemie oświaty Wileńskiego Okręgu Naukowego w latach 1805–1833, Olsztyn 2009.
- Szmyt A., Krzemieńczanie – uczestnicy powstania listopadowego w drodze na emigrację, [w:] Na szlakach powstania listopadowego, red. N. Kasperek, A. Szmyt, Olsztyn 2014.
- Szulgin W., Istorija Uniwersitieta sw. Władimira, Petersburg 1860.
- Szwankowski E., Łukasz Gołębiowski, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1959, t. 8.
- Szybiak I., Szkołnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim, Wrocław 1973.
- Szybiak I., Szkoła. Nauczyciel. Wychowanie, Warszawa 2016.
- Ślęczkowska M., Z naszego skarbca. Obrazek z życia szkolnego, Kraków 1898.
- Tkaczuk S., Pedahohiczni personaliji XIX stolitija w istoriji rozwytku Kremeneczczyny, „Naukowi zapysky Ternopil’s’koho Uniwersitetu”, Serija: Istorija 2004.
- Tokarz W., Ostatnie lata Hugona Kołłątaja, Kraków b.d., t. 1–2.
- Turkowski T., Aleksander Czekanowski 1833–1876. Geolog, podróżnik, badacz Syberii Wschodniej, Wilno 1938.
- Uszyński K., Z dziejów współpracy księżny Anny Jabłonowskiej i księdza Krzysztofa Kluka, [w:] Księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska (1728–1800) w 200. rocznicę urodzin, Siemiatycze 2001.
- Walka o dobra kultury Warszawa 1939–1945, red. S. Lorentz, Warszawa 1970.

Warda K., Szkice z dziejów szkół krzemienieckich. Biblioteki liceum, ich zasoby i losy, Kielce 2000.

Ważbiński Z., Muzeum i zbiory artystyczne epoki nowożytnej, wiek XVII i XVIII, Toruń 1988.

Weiler Ch., Von Fischen, Vögeln und Reptilien. Meisterwerke aus den kaiserlichen Sammlungen, Wiedeń 2011.

Wilkowska P., Księżna Jabłonowska wojewodzina braćawska, „Czas” 1859, nr 232.

Wołkowa N.W., Sobytijnyj charakter organizacyi żyzniediejateljnosti licejew 19 wieka (na primierie Carskosielskogo Liceja), „Magister dixit. Nauczno-pedagogiczeskij żurnal Wostocznoj Sibiri” 2001, nr 3, md.islu.ru/sites/md.islu.ru/files/rar/volkovan.v._0.pdf, (dostęp 9.06.2016).

Wołyns’ki Afiny 1805–1832, red. S. Makowski, W. Sobczuk, Tarnopol 2006.

Wójcik Z., Aleksander Czekanowski. Szkice o ludziach nauce i przygodzie na Syberii, Lublin 1982.

Wójcik Z., Siemiatycki gabinet historii naturalnej Anny Jabłonowskiej, [w:] Księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska (1728–1800) w 200. rocznicę urodzin, Siemiatycze 2001.

Wójcik Z., Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na rozwój geologii w Polsce w drugiej połowie XVIII w., „Prace Muzeum Ziemi” 1975, nr 23, cz. 2.

Wróblewski A.K., Historia fizyki. Od czasów najdawniejszych do współczesności, Warszawa 2006.

Wyka E., ...ciekawym wiedzieć i widzieć skutki... czyli dzieje i znaczenie kolekcji przyrządów naukowych Stanisława Augusta, Kraków 2015.

Wyka E., Stanisław August – protektor nauk i uczonych, [w:] Stanisław August, ostatni król Polski, red. A. Sołtys, Warszawa 2012.

Zahorski A., Złomska M., Moszyński Fryderyk Józef Jan Kanty, „Polski Słownik Biograficzny”, Wrocław 1977, t. 23.

Zasztowt L., Kresy 1832–1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej, Warszawa 1997.

Zasztowt L., Polskie fundusze i stypendia szkolne na obszarze Litwy, Białorusi i Ukrainy w latach 1832–1914, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1989, t. 32.

Zawartko-Laskowska M., Mecenat naukowy Stanisława Augusta i jego przyrodnicze pasje, „Kronika Zamkowa” 2008, nr 1–2.

Zraziuk Z.O., Z istoriji numizmatycznoji kolekciji Uniwersytetu sw. Wołodymira, [w:] Muzej ta joho zibrannja (do 110-riczczja zasnuwannja), Kijów 2009.

Żygulski Z. jun., Dzieje zbiorów Puławskich. Świątynia Sybilli i Dom Gotycki, Kraków 2009.